

Militære reglementer

Av Mette Guderud

Ved Forsvarsmuseets bibliotek har vi nettopp avsluttet et prosjekt med det resultat at norsk-brukte og norske reglementer fra en periode på nesten 300 år er ordnet og gjort tilgjengelig i systematiske samlinger. For museet er dette en milepæl, og for Forsvaret, militærhistorikere og forsvars- og militærhistorisk interesserte bør det også være av interesse.

Gjennom hele prosessen har vi samarbeidet med FOBID, Forsvarets database over gjeldende reglementer, som sikrer at reglementene ivaretas også i fremtiden.

Ved Forsvarets museer har reglementer alltid vært ansett som viktige og derfor oppbevart i store mengder. Fra 2007 fikk vi ressurser til å samle inn det vi manglet, omorganisere samlingene og utarbeide oversikter over det vi har. Registrering i digital katalog og tilgjengeliggjøring på internett vil bli den avsluttende delen av prosjektet.

Hvorfor er reglementer viktige?

I museumssammenheng er reglementene bruksanvisninger til gjenstander som befinner seg ved museet eller kanskje enda viktigere, dokumentasjon på gjenstander vi ikke har.

Reglementene er også bruksanvisninger til handlinger eller måten ting skulle organiseres på. De er dermed primærkilder, om ikke alltid til hvordan det ble, men hvordan det var tenkt.

Forsvarsmuseets eldste reglementer

Denne artikkelen skal handle om Forsvarsmuseets eldste samling som vil si reglementene fra 1740–1910, men med noen få eldre unntak. Samlingen som inneholder ca. 1000 ulike eksemplarer består i tillegg til reglementer av instruksjoner, håndbøker, planer og lærebøker for militære avdelinger og skoler.

Tematisk dreier de seg om alt fra eksersis, behandling og bruk av forskjellige typer våpen,

saluttering, felttjeneste og øvelser, ski- og vintertjeneste, utskrivning, karttegning, landmåling, hestetjeneste, militær administrasjon og mye, mye mer. (illustrasjon til høyre)

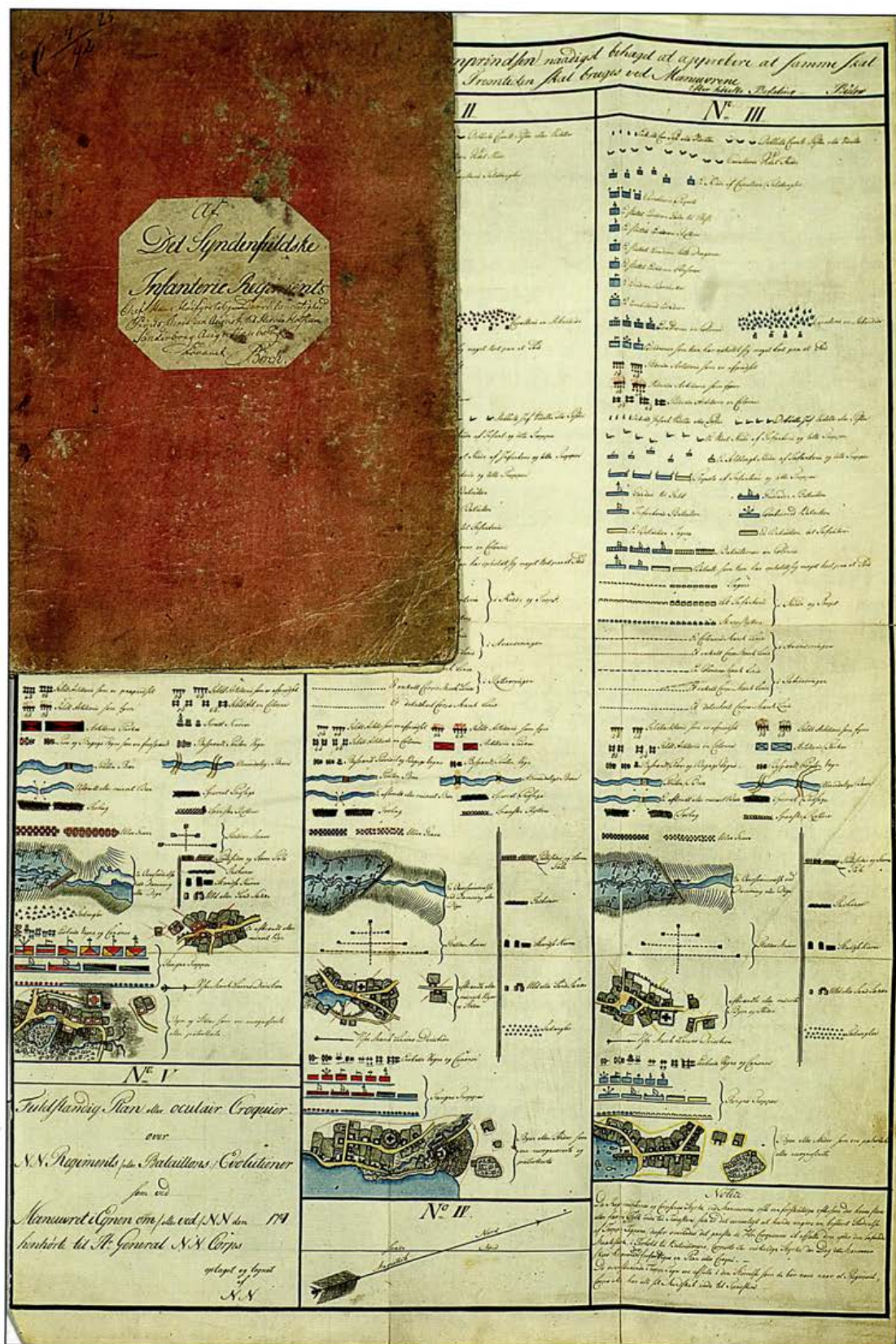
Museets eldste originalreglementer er fra 1600-tallet, og er enten fransk- eller tyskspråklige. Det eldste som vi med sikkerhet vet har vært benyttet i Norge i større omfang er tyskspråklig: «Des Reglements für unsere Geworbene und National-Infanterie» i seks deler utgitt mellom 1740 og 1754. Det eldste dansk-språklige er «Exerceer-Reglement for det kongelige Artillerie-Corps», utgitt i København i 1778.

Rengjøring og behandling av antikvariske samlinger er et tidkrevende arbeid og det har derfor



«Des Reglements für unsere Geworbene und National-Infanterie.» (1740–1754). Ceremoniel, 1747.

Instruks for
tegning av
militære kart
og karttegn.
«af Det Syn-
denfielcke
Infanterie
Regiments
Chef Hans
Höistfyrste-
lige Dur-
chlachtighed
Prinds Chris-
tian August»
(1790–1809).



vært god tid til å undre seg på: *Hva er et reglement?* Når begynte man å bruke reglementer og finnes det en reglementenes historie? Hvordan ble de produsert, gjort kjent og distribuert til de som skulle bruke dem, og ikke minst, hva slags forhold hadde man til dem?

Litteratur om hvor man finner fenomenet reglementer behandlet er det lite av. En mulig årsak til dette er at de sikkert har vært sett på som selvfølgelig. Det er fristende å legge til at det neppe har gitt noen særlig prestisje, verken i academia eller i selskapslivet, å være opptatt av bruksanvisninger. Det finnes noen hederlige litterære unntak og heldigvis også kolleger med større innsikt enn meg.

På sporet av reglementenes historie

Noen sammenhengende historisk fremstilling har jeg med andre ord ikke funnet, men enkelte gløtt inn i reglementenes verden har det blitt. I en artikkel av militærhistorikeren Geoffrey Parker beskrives det hvordan portugiserne introduserte arquebusen for japanerne i 1540. Som japanerne så kopierte. Det førte til at det mellom 1575 og 1625 ble opprettet skyteskoler for opplæring av

samuraiene. Ved disse skolene ble det produsert illustrerte manualer for skarpskyttere.

I en brevveksling fra 1594 får vi innblikk i forhistorien til det som i følge Salomonsens leksikon skulle bli historiens første ekserserreglement for «fotfolket». I et brev til sin fetter William Louis, offiser i den nederlandske hæren, forteller Maurice, greve av Nassau, at han har lest den greske forfatteren Aelianus Tacticus klassiske verk fra år 106 som er en håndbok i drill og eksersis slik det ble praktisert av romerne. Den ga Maurice idéen til at bueskytternes bruk av geledd kunne overføres til arquebusskytterne i samtidens infanteri. Louis startet umiddelbart med å innføre praksisen ved sitt infanteriregiment. Ideen ble videreført gjennom militærakademiene i Nederland og i 1607 ble reglementet som bygget på dette utgitt med illustrasjoner av en av tidens mest kjente gravører, Jacob de Gheyn. Det fikk tittelen «Maniement d'Armees d'Arquebuses, Mosquets et Piques» (1607).

Denne metoden, basert på romersk krigføring, slo så godt an at reglementet utkom samtidig både på engelsk og nederlandsk, noe som i stor grad skyldtes omfattende utveksling av offiserer



The Japanese Inatomi Gunnery Manual (1607).

mellom de to landenes militærakademier. Umiddelbart etter ble det oversatt til fransk (1608), tysk og dansk.

Museets utgave, som er franskspråklig, utkom i



Jacob de Gheyn. «Maniement d'Armees d'Arquebuses, Mosquets et Piques». Amsterdam, 1608.

1608. Det er sannsynligvis innkjøpt fra et engelsk antikvariat. Vi vet lite om i hvilken grad reglementet ble brukt i Norge, heller ikke om Salomonsen leksikon har helt rett når det forteller at dette er historiens eldste. Men det er i det minste Forsvarsmuseets eldste!

Museet har få reglementer fra 1600-tallet. Fra 1700-tallet blir det flere. Noe som må ha sammenheng med at leseferdighet og trykningsmuligheter ble vanligere. Opplysningstidens idé om at alt kunne og skulle beskrives har muligens også spilt en rolle. Mengdene av militære reglementer som har vært produsert siden den tid tyder på at det har passet som hånd i hanske med militære behov og tro på at all virksomhet kunne omsettes i regler.

I biblioteket har vi boken «Oberstløytnant Jens Chr. Schrøders erindringer». Schröder som levde mellom 1795 og 1865, gir en fantastisk samtidsbeskrivelse av periodens militærliv og hvordan «Exerceer-Reglement for Infanteriet af 1848» ble til. Utgangspunktet var behovet for et nytt reglement som stemte med dagens virkelig-

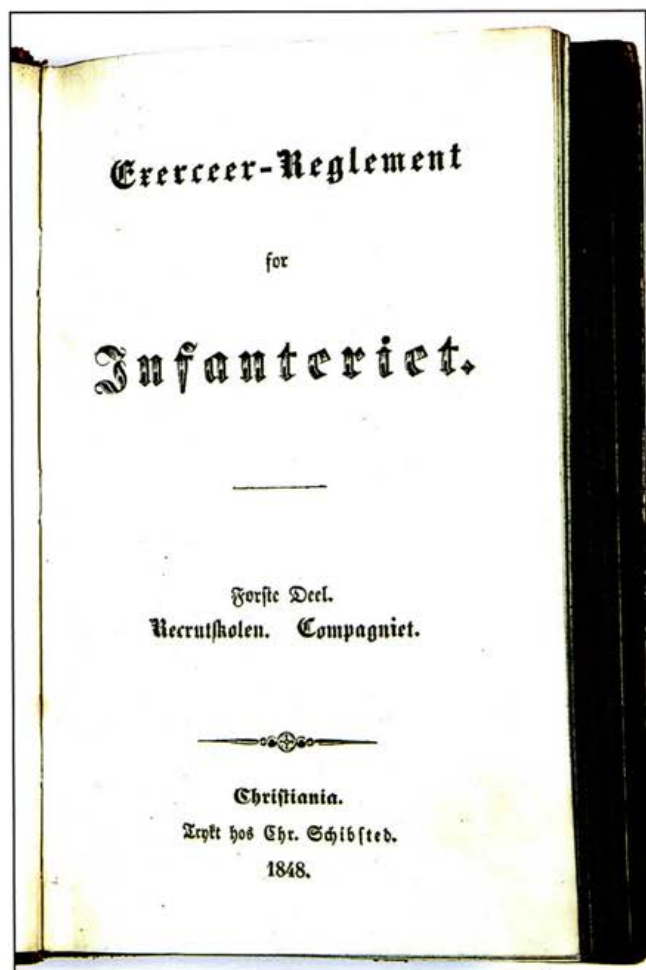
het, men også at man i deler av den preussiske hær hadde tatt i bruk en pedagogisk metode som gikk ut på at rekruttene skulle ha forstått hva det gikk ut på før man startet selve innøvelsen. «*Man skulde lade fornuften ligge til grund for den senere erhvervede mekaniske ferdighed*». «Den Rohrske metode» som den kaltes var omdiskutert, og kun deler av den kom med i det felles svensk-norske reglementet.

J. Chr. Schröder som var utskrevet som militær referent i Stockholm, deltok på den store øvelsen ved Drottningholms slott i 1846. Øvelsen som varte i 30 dager hadde innøving av nytt ekserserreglement som formål. Vi leser mellom linjene at det for Schröder som var vant til mer beskjedne forhold ved norske regimenter må ha vært litt av en begivenhet. På Drottningholm, med tilnavnet Sveriges Versailles, møttes regimenter og eskvadroner, offiserer og rekrutter, friherrer, grever, baroner, cavaillere, prinser og kong Oscar den I. selv. Vi kan bare tenke oss at det i den tiden øvelsen varte må ha blitt servert mange gode middager og mye godt å drikke.

I 1846 kom «Forslag til Exerserreglement for Infanteriet». Det ble videre behandlet av en kommisjon, diverse høringer, samt en redaksjon. I 1848 ble reglementet endelig approbert. Det vil si godkjent av kong Oscar I.

Det kunne som nevnt være flere grunner til at man ønsket å produsere et nytt reglement. Blant annet som vi finner i Schrøders erindringer, et behov for fornying og oppdatering. Fra tiden som kadett ved Krigsskolen i 1807/08 skrev han følgende: «*Exercitie-Reglement ble nesten ikke lært udenom exercitien. Kunde vel også lidet nytte, thi reglementet var fra (17)90-tallet og forandret og forøget med en uendelighed af tillæg og forandringer, som kun de ældre, dueligere stabsofficerer kjendte*». Det er antagelig snakk om «Exerceer-Reglement for Infanteriet» (1787).

I Parolbefalingene, som er bestemmelser fra den øverste militære ledelse, for 31. mars 1807 meldes det at nødvendige forandringer til nettopp dette reglementet skal sendes til samtlige infanteriregimenter, jegerkorps og «lette batailloner», som vil si skarpskytteravdelingene. Den øverste militære ledelse sørget med andre ord for at alle



Exerceer-Reglement for Infanteriet, 1848.

som var aktuelle fikk dem tilsendt. Den gang som nå. 15. mars 1807 meldes det i Parolbefalingene at det i forbindelse med utgivelsen av «Endringer til Exerceer-Reglement for Infanteriet af 1807» har kommet inn en del spørsmål som besvares et for et og som regel med utfyllende forklaringer. Men hovedbudskapet var «*Reglementet maa nøie følges i alt, hva ikke er forandret i samme.*»

Ble reglementene brukt?

I arkivet etter Vesterlandske-Infanterie Regiment befinner det seg en «Inventarie-liste» fra 1808 (RA) med oversikt over regimentets beholdning av reglementer og lignende som blant annet inneholder:

Manouver-Reglement for Regiments-artilleristene (1804)	12 stk.
Exerceer-Reglement og forandringer til samme (1807)	21 stk.
Exerceer-reglement for Regimentets Artillerister (1804?)	18 stk.
Ceremoniel-Reglement (1747)	14 stk.
Krigsartiklene (1808)	42 stk.

I samme arkiv, fra 1811, er det oppført at man 29. juli mottok 14 stk. av de nye eksserreglementene for regimentsjegerne, som etter «Parolbefal» skulle tilsendes alle stabs- og jegeroffiserer, men da regimentet selv skal besørge innbinding og gjennomtrekking med blankt papir for innføring av endringer og tilføyelser, ber man om ekstra penger til dette på grunn av dyrtiden. Også andre typer militære skrifter, lærebøker og kompendier ble gjort kjent og distribuert på samme måte, eller gjennom initiativ fra militære personer som selv hadde skrevet eller utgitt skrifter. I 1811 oppgis det at man har 37 abonnenter til militærassessor Kierulfs samling av nevnte Parolbefalinger.

I Nasjonalbibliotekets småtrykksamling finnes noe som må være en kortversjon av et reglement i form av en seddel fra 1837 som inneholder kommandouttrykk. Jeg vet så langt ikke om det var vanlig at de som ikke fikk utdelt selve reglementet fikk slike kortversjoner, eller om disse ble produsert som «huskelapp» for offiserene. For disse sedlene må det selvsagt ha vært snakk om stor slitasje. «Bruk og kast», og derfor naturlig at det ikke finnes mange eksemplarer bevart som kan si noe om hvor utbredt denne praksisen var. Hovedtyngden av museets reglementer utgitt før 1910 stammer fra henholdsvis Generalstabens bibliotek og fra Artilleriets bibliotek. De store mengdene, at det ble sørget for å skaffe reglementer utgitt forut for disse bibliotekenes opprettelse, samt mengden av reglementer utgitt i andre europeiske land, tyder på at de må ha vært betraktet som helt sentrale. Samlingen inneholder i tillegg en mengde reglementer som vi har

«arvet» fra avdelinger som Tronhi:Brig. Det Innherred: Mousq: Corps i nord til Det Mandalske Compagnie i sør, 1. Bergenhischen Nationale Regiment i vest og Hølandske Escadron i øst – og fra våre egne trakter: Garnisonsadjutanten ved Agershuus Fæstning.

De fleste av reglementene vi har overtatt fra avdelingene bærer tydelig preg av bruk. De er også designet for bruk, lommeformatet er gjennomgående og mange av dem er utstyrt med avrundete hjørner fra bokbinder. Det må ha gjort dem mer behagelige å ha i lommen, en stor fordel når man for eksempel satt på hesteryggen.

Avslutning

Reglementssamlingen gir et unikt innblikk i samtidens praktiske militære virksomhet.

De er arkivverdige, det vil si at de finnes i Riksarkivet, arkivet etter den avdelingen som har produsert dem. Nasjonalbiblioteket har enkelte spredte eksemplarer av reglementer i sin småskriftsamling. For museets bruk har det derfor vært nødvendig å bygge opp samlinger som skal være lette å finne frem i, der man kan se utvikling, og ikke minst finne det man ikke visste man lette etter!

Samlet sett kan det hevdes at Forsvarets museer er alene om å ha systematiske samlinger av denne helt sentrale militærhistoriske dokumentasjonen.

Litteratur:

Militairt Conversations-Lexicon. Oversatt og bearbeidet etter det tyske.

København : G. Phillipsen, 1837 – 1843. 8 bind.

Parker, Geoffrey: *Inventing Volley Fire: I: The Quartely Journal of Military History*. Vol. 18, no 1, 2005. s. 60 – 63.

Salomonsens leksikon. København: Schultz, 1915-1928.

Schrøder, Hans: Oberstlieutenant Jens Christian Schrøders erindringer.

Kristiania: Steenske forlag, 1924.

Riksarkivet

FRA RA/EA – 1766. Norske Artilleribrigade.

L0017 inkomne brev 1808 – 1813. 2B032 4/1.

http://en.wikipedia.org/wiki/aelianus_tacticus

Takk til Terje H. Holm, Ola Johnsgaard Moen og Sindre Weber og Unni Berge.